

**„ИЗ ИСТОРИЯТА НА СТАРОБЪЛГАРСКАТА
И ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ЛИТЕРАТУРА“
от БОНЮ АНГЕЛОВ**

В научната разработка на проблемите, свързани с историята на старобългарската и възрожденската литература (особено с периода на ранното Възраждане), изследователското дело на Б. Ангелов има своето определено приносно значение. В своите книги „Из старата българска, руска и сръбска литература“, ч. I, С., 1958; ч. II, С., 1967; „Съвременници на Паисий“, ч. I, С., 1963; ч. II, С., 1964; „Страници из историята на старобългарската литература“, С., 1974, в редица студии и научни съобщения той разглежда делото на малко познати или пък на съвсем непознати старобългарски книжовници, публикува със съответния научен коментар текстовете на редица творби от старобългарската и възрожденската литература, редица възлови за нашата литературна история върхоси.

В рамките на така очертаното научно дело на Б. Ангелов можем с право да вместим и последната негова книга. В нея са преразгледани спорни и са проучени малко изследвани въпроси; направени са корекции на някои неправилно установени мнения; въведен е в научно обръщение нов материал.

Книгата „Из историята на старобългарската и възрожденската литература“ представя сборник от статии, повечето от които са обединени от еднаква тема на изследване, поради което са групирани в отделни дялове — „Съчинения за Иван Рилски“, „Дамаскин Студит“, „Старобългарски книжовни средища“, „Партений Павлович“, „Две сръбски съчинения у нас“, „Паисий Хилендарски“ и „Софроний Врачански“. Освен тези дялове в книгата са включени и статите: „Кирил и Методий в славянските печатни книги от XV—XVII в.“, „Някои наблюдения върху книжовното дело на Климент Охридски“, „Южнославянски ръкописни листове“, „Неизвестни ръкописи на Спиридон Рилски“.

Статията „Кирил и Методий в славянските печатни книги от XV—XVII в.“, с която започва книгата, представя доказателство за непрекъснат интерес на славянските народи към делото на Кирил и Методий, проявен в редица старопечатни книги. Авторът след изложение на фактите по въпроса стига

до изявената непряко мисъл, че голямото значение на вестите за Кирил и Методий в славянските старопечатни книги е не само в поддържането на интереса към делото на двамата братя, но и във формирането на научен интерес към това дело (срв. с. 23).

Втората статия — „Няколко наблюдения върху книжовното дело на Климент Охридски“ засяга въпроси, свързани с установяването на автора на някои произведения от старобългарската литература. Тези произведения са „Кратката службича за Климент Римски“, „Канона на Климент Римски“, „Службите за Кирил и Методий“, „Канона на Димитър Солунски“ и „Общата похвала на Кирил и Методий“. Мнението на Б. Ангелов е, че горните творби могат да се припишат на перото на Климент. Многобройни и солидни са аргументите, приведени като доказателство на тази теза, и те, струва ми се, доказват, че Климент е авторът на службите и Общата похвала на Кирил и Методий, както и на Кратката службича за Климент Римски. Колкото до Канона на Климент Римски и Канона на Димитър Солунски, мисля, че въпросът не е решен категорично и се нуждае от допълнителни проучвания.

В дъла „Съчинения за Иван Рилски“ са изнесени факти за няколко неизвестни преписа и редакции на съчинения, посветени на Рилския светец — „Житието на Иван Рилски“ от Георги Скилица и „Разказа за пренасянето на мощите на Иван Рилски от Търново в Рилския манастир“ от Владислав Граматик; доказано е убедително, че познатият в българската наука „Канон на Иван Рилски“ е писан от Георги Скилица; обнародвано е съобщение за неизвестна старинна служба за Иван Рилски. Събраните в този дял материали са ценен принос към проблематиката на средновековната литература, посветена на Иван Рилски.

Животът и делото на гръцкия книжовник от XVI в. Дамаскин Студит, чието съчинение „Съкровище“ е оказало голямо влияние върху българската литература от XVII и XVIII в., е предмет на следващия дял. Изнесената тук от пътеписа на Арсений Суханов вест за Дамаскин Студит доизгражда научната представа за този книжовник, а констатацията за наличието на превод на три Дамаскинови слова, направен от Самуил Бакачич, е факт с определено

значение за руската литературна история (вж. с. 92). От друга страна, наличието на сръбски превод на две Дамаскинови слова, направен от атонския монах Исаия през 1676 г., и на пълен сръбски превод на Дамаскиновото съчинение в ръкопис от XVII в., намиращ се в Патриаршеската библиотека в Белград (вж. с. 95, бел. 4), опровергават становището, съобразно с което в сръбската литература не е правен превод на „Съкровище“.

Изключително интересен поради неразработеността и началното състояние на проучванията върху тази тема е делът „Старобългарски книжовни средища“. Тук са изнесени и отчасти обобщени сведения за книжовния живот на четири български селища — с. Аджар (днес Свежен), Карловско, Враца, Карлово и Тетевен.

Че с. Аджар е било изявено книжовно средище с будно население, и то особено през XVII в., личи от ръкописите, произлезли от това място, и от приписките по някои старопечатни книги. Авторът наброява 15 ръкописа, свързани с Аджар, и което е важно, въвежда в нашата литературна история имената на книжовниците даскал Недялко и неговия син даскал Филип.

Врачанското книжовно средище, както свидетелствуват и запазените от този край на България ръкописи (Б. Ангелов наброява 14 ръкописа), развива интензивен книжовен живот от края на XVI, през XVII и особено през XVIII в. Откъслечните сведения за наличието на книжовни прояви през по-ранните векове (каквото сведение е Врачанското евангелие от XIII в.) не биха могли да докажат, че Враца и нейните околности са книжовен център още от времето на Втората българска държава. Ето защо вниманието на изследователите на културното минало на Враца следва да се насочи към горните векове. Тези са основните изводи, които се налагат след прочит на студията за Враца, включена в този дял.

В разглежданата тук книга Карловското книжовно средище е очертано само с делото на един книжовник — Аврам Димитриевич — и по този начин студията за Карлово се превръща в систематизация на фактите за дейността на този книжовник. Че Аврам Димитриевич е свързан с Карлово и Карловско, това е истина, тъй като той е от този край.¹

След като подрежда познатите засега ръкописи на Аврам в две групи: Датирани ръкописи и Недатирани ръкописи, авторът наброява като безусловно Аврамови общо 17 ръкописа, а условно прибавя още три. Смятам обаче, че за ръкописи № I, X, XI, XIV и XV (по номерацията на Б. Ангелов) не може да се приеме с пълна положи-

телност, че са писани от Аврам.² Накрая студията завършва с културно-историческа преценка за делото на книжовника.

Тетевенското книжовно средище е очертано по познатия вече начин: изредени са в хронологичен ред всички ръкописи, които са свързани с този край; изложени са факти за наличието на старопечатни книги в Тетевен, както и за приписки по полетата на тези книги; направени са основните изводи от изнесенния материал.

Щица, Карловско. Ето защо трябва да отбележа и това, че Карлово и с. Сушица са две различни селища. (Вж. П. Мутафчиев. Стари градища и друмове из долините на Стрима и Тополница. Избрани произведения. Т. I, С., 1973, с. 291.)

² Тук искам да направя едно допълнение към очертаното от автора дело на книжовника. Аврам е възприел практиката да добавя в ръкописна форма загубените листове на някои печатни книги. Известни са ми две такива ръкописни добавки. Те са следните: 1) в ПНБ (РЦ 27, инв. № 290) се съхранява един екземпляр от **Полъбѣтавъ нан правнаго**

истиннаго християнскогѣ житіа”, **Ахѣмѣ**, **мѣца Іаннариа Вѣ**, **Анж**, издание на Кievo-Печорската лавра. (Вж. В. Каратаев. Описаніе славенорусскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами. Т. I. СПб., 1883, № 559, с. 503—504.) Съдържа 610 печатни

листа +1+31 ръкописни. Именно тези ръкописни листове при съпоставка с познатите автографи на Аврам се оказва, че са писани от неговата ръка. Съдържанието им е следното: Л. 1а—6б: Календарни таблици. В тях са застъпени следните славянски светци:

14. X. — **Прѣмѣре наше петкн**, 19. X. — **сѣ**

Нѣв рѣлскѣ, 14. I. — **сѣ Саво сръбскѣ**, 13. II. —

13. II. — **сѣ Снмѣвнѣ сръбскѣ**, 14. II. — **Кѣ-рѣла фѣлѣсѣфа**.

Л. 7а—9б: Пасхални таблици.

Л. 10а—31б: **Матѣа по. А. Каѣсма**. Тропари и молитви след катизмите — от А (1) до ИІ (18).

Към тези добавки ми насочи вниманието Кр. Станчев, комуто изказвам благодарност.

2) В ръкопис № 924, намиращ се в НКМ (Октоих от XV в. Вж. описание у М. Стоянов, Х р. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна библиотека. Т. III. С., 1964, с. 87), се съдържат два листа, които са поставени за запълване на загубени по-рано листове. Това са л. 51а—б и л. 82а—б. Палеографските особености на писмото на тези листове показват, че добавките са направени от Аврам Димитриевич. Това допускът и описвателите на Октоиха.

¹ Тук трябва да отбележа, че авторът смята, че „не е известно кога и къде е роден“ Аврам (с. 137). Но малко по-долу на същата страница той пише, че книжовникът е от Карлово. Самият Аврам посочва в приписки към свои ръкописи, че е от с. Су-

Следваща поред в книгата е статията „Южнославянски ръкописни листове“. Тя представя извадки от текстовете от различни ръкописни листове, които се намират в сборката на слависта А. Гилфердинг, съхранявани в Ленинградската библиотека „Салтиков-Шчедрин“. Тези извадки са твърде интересни с оглед на „бъдещи съпоставки и уеднаквявания“ на някои въпроси от областта на старобългарската литература (с. 161).

В следващия дял на книгата — „Партений Павлович“ — са изнесени редица сведения из областта на поезията от XVIII в. Съобщено е за неизвестно стихотворение на Партений, писано в 1733 г., което дава основание „да се говори за българска поезия през XVIII в.“, за свързване на поезията с важни задачи на живота“ (с. 172); направени са ценни бележки във връзка с две стихотворения, посветени на Петър I; съобщено е за една печатна книга, излязла през 1760 г., свързана с името на Партений, като се отчита стойността на тази книга за българската литературна история.

Делът „Две сръбски съчинения у нас“ е посветен на българо-сръбските книжовни взаимоотношения. Съобщено е за наличието на една компилация на стихотворение от Андрия Качич-Миошич, намираща се в ръкопис от 1770 г. (№ 332 от НБКМ); публикуван е текстът на „Словото на княза Лазаря, когато побуждаваше своите воини за бой на Косовото поле“.

В дяла „Паисий Хилендарски“ са разглеждани някои важни въпроси, свързани с делото на великия българин. Взето е отношение към десетилетния спор във връзка със Зографския препис като първообраз на Паисиевата история. Авторът смята с известни резерви, че Зографския препис с автограф на Паисий, но отбелязва, че публикуваният от Б. Райков през 1976 г. нов документ за Паисий разрешава окончателно спора. Прочути са вестите за Жеравненския препис на „История славяноболгарская“ и са конкретизирани пътищата, по които трябва да се върви, за да се стигне до откриването на ръкописа. Анализирани са някои пасажки от Историята, с което се доказва, че „Паисий Хилендарски добре е познавал своята съвременна действителност, че не е монах-отшелник (...), а е човек с остър, наблюдателен поглед върху своето време“ (с. 224). Дадени са сведения за Хилендарската преправка на Историята и са публикувани добавките и допълненията, които липсват в Паисиевия текст.

Следваща поред в книгата е статията „Неизвестни ръкописи на Спиридон Рилски“. Те са „Пророчество на Йероним Агатангел“ и „Амфилохово видение. Гръмовник“, на фона на които е разгледана проникналата в нашата книжнина от XVIII и XIX в. мистична и апокалиптична литература. Отчасти е очертано и делото на скромния пле-

венски книжовник от XIX в. Влад поп Петков Гладичов.

Книгата завършва с дял „Софроний Врачански“. В този дял са включени сведения за два неизвестни ръкописа на Софроний (Сборник № 1057 от НБКМ и част от по-голям ръкопис, който съдържа едно произведение — „Разказ за мъртвата жена“) и са извършени някои уточнения и поправки на познания по изданието на Г. С. Раковски текст на „Ода в чест на Софроний Врачански“ от Димитър Попски. Корекциите са извършени въз основа на препис на „Одата“, който се намира в НБКМ — БИА, арх. ед. II, В. 5877. Публикуван е и пълният текст на произведението по този препис.

Със своите изводи и с новото, което изнася, книгата „Из историята на старобългарската и възрожденската литература“ е ценен влог в нашата литературна история

Трифон Банков

В. В. БЫЧКОВ. „ВИЗАНТИЙСКАЯ ЭСТЕТИКА“. М., Искусство, 1977; С. С. АВЕРИНЦЕВ. „ПОЭТИКА РАННЕВИЗАНТИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ“. М., Наука, 1977

Може би поради съвпадението, че двете книги се явиха едновременно, колкото различен да е техният стил (пък и в темата си те по-скоро се допълват), естествено е четящият да премахне различията, които ги отделят, и дори да ги смеси в съзнанието си. Така или иначе в паметта най-трайно се отлага самата информация, а информацията е индиферентна и към авторов стил, пък и към самото авторство.

Затова по-напред за информацията, доколкото е възможно да се говори за казаното независимо от начина, по който е казано.

В своето въведение Бичков прави уговорка, че пише увод или по-скоро „подготовка“ за курс по византийска естетика. Но тази подготовка изглежда подчертано систематична. Тъй че не теоретическата нестабилност е наложила пропедевтическия подход на автора, а трудността да се вникне в материала. Тя оправдава и амбицията да се предложи на публиката труд не толкова изчерпателен, колкото насочващ към спецификата на явленията. Целта е да се осъзнае по-ясно методологията на естетика, чийто предмет е византийската естетика. Опорите са налице в традицията на съветското литературознание. Цитирането на Лихачов и Лосев, а и начинът на аргументиране ясно сочат школата, към която принадлежи Бичков. Да се нарече с име е трудно — тя не е била специално кръщавана. Излишно би било освен това да се поставя етикет на тенденция, чийто основа е диалектическият метод, а конкретно проявление стремежът феномените на общественото съзнание да се описват цялостно в процеса на тяхното функциониране.